

De monarchie – een noodzakelijk euvel?

► *Philipp Bekaert*

In België komen er de jongste tijd steeds meer stemmen op om de afschaffing van de monarchie te eisen. Twee politieke partijen (VLD en Ecolo) hebben republikeinse standpunten in hun verkiezingsprogramma opgenomen. Voor de meeste Franstalige partijen blijft de zaak echter onbespreekbaar. Voor de meeste Vlaamse partijen is de zaak wél bespreekbaar – maar zeker niet dringend, haast men zich (ook bij VLD en Ecolo!) eraan toe te voegen. Politici weten immers wie in België de ministers benoemt, en voor verklaarde republikeinen blijft het moeilijk, zo niet onmogelijk, om in de Wetstraat carrière te maken.

Het blijft ook moeilijk om de graad van koningsgezindheid van de Belgen te meten. Voor velen is de monarchie onlosmakelijk verbonden met België, en de republiek met het Vlaams Blok, om maar twee van de talrijke clichés te noemen. Zodat er in België (ondanks wat de media soms willen doen uitschijnen) beslist minder overtuigende royalisten dan pragmatische monarchisten zijn. Voor ons reden genoeg om te proberen erachter te komen wat de monarchie voor ons land werkelijk betekent.

Een democratisch tekort

In België is de monarchie democratisch omdat de meerderheid van het volk de monarchie wil behouden, hoor je vaak zeggen. Naast het feit dat dit nooit echt bewezen werd, is het een populistisch argument, dat haaks staat op de grondslagen van de parlementaire democratie. Zo'n democratie veronderstelt immers niet dat alles wat het volk "wil" ook werkelijkheid wordt. Hoe bepaalt men en wie bepaalt wat de "wil" van het volk is? Hoe

wordt het volk geïnformeerd over complexe materies? Wie beslist bij een referendum over de manier waarop de alternatieven geformuleerd worden? Uit zulke vragen blijkt duidelijk genoeg dat je in een moderne democratie wel degelijk het filter van een parlement nodig hebt, d.w.z. een politieke klasse die de kans krijgt om ook in complexe materies ervaring op te doen, en zo het debat te verrijken in plaats van te beperken.

Stellen dat het merendeel van de bevolking het koningshuis wil behouden om datzelfde koningshuis aanvaardbaar te maken, volstaat dus niet. In vele landen is een meerderheid van de bevolking voor de doodstraf, en toch zou geen Europees humanist het in zijn hoofd halen om de herinvoering ervan als iets wenselijks te bepleiten. Maar wat maakt de monarchie in principe en in de praktijk zo ondemocratisch?

Een moderne democratie moet o.a. voldoen aan drie basisvoorwaarden: *legitimiteit*, *diversiteit*, en *periodiciteit*.

De democratische *legitimiteit* van de macht veronderstelt:

- dat iedereen die aan een gezag onderworpen is, rechtstreeks of onrechtstreeks (via regelmatige verkiezingen) mee mag bepalen wie met dat gezag bekleed wordt;
- dat iedereen die met gezag bekleed is of macht uitoefent, hiervoor politiek (via regelmatige verkiezingen) of juridisch (voor de rechtbanken) verantwoordelijkheid draagt.

De Belgische monarchie kan in die zin amper legitiem genoemd worden. Dat een meerderheid van onze volksvertegenwoordigers in 1830 – niet

te vergeten onder diplomatische druk – voor de monarchie opteerde, biedt geen soelaas: ze representeerden niet meer dan de financiële elite van het censuskiesrecht, d.w.z. ongeveer 40 000 mannen en geen enkele vrouw. De democratische geldigheid van die beslissing (zie ook verder *periodiciteit*) is trouwens bedenkelijk: er werd niet voor een persoon, wél voor een instelling gekozen, maar dan wel een instelling die het volk verplicht alle toekomstige staatshoofden te aanvaarden in functie van het toeval van hun geboorte. Met andere woorden, onze toenmalige volksvertegenwoordigers hebben het toeval een soort *carte blanche* voor alle eeuwigheid gegeven!

Een van de grondslagen van de democratie is de individuele en maatschappelijke *diversiteit*. Zonder diversiteit (bv. van belangen, ideeën, cultuur) is er geen behoefte aan debat en aan democratie. Wat is diversiteit? Het feit dat we niet één zijn, noch individueel (in elke man is er bv. ook een vrouwelijke component en omgekeerd), noch maatschappelijk (wij zijn niet allemaal dezelfden, bv. allemaal arbeiders, werkgevers of Vlamingen, en wij blijven ook niet dezelfden: we veranderen van mening, en elke dag “komen en gaan” enkele stemgerechtigden). In een democratie wordt de andersdenkende of de anders-zijnde niet als een indringer gezien, maar aanvaard en beschouwd als een deel van jezelf of van je eigen maatschappelijk lichaam, dat noodzakelijk is om een debat en zodoende een evolutie van de gehele samenleving tot stand te brengen. De individuele en maatschappelijke diversiteit is ook wat de moderne democratie van het totalitarisme onderscheidt: het totalitarisme is op een ziekelijke manier bang om in zichzelf delen van het andere (“indringers”) te ontdekken: zowel de individuen als de maatschappij moeten in zo’n visie één zijn en blijven.

De democratische diversiteit heeft een belangrijk gevolg, nl. de *periodiciteit* van de macht. Men gaat immers niet uit van een statische, maar van een dynamische visie op mens en maatschappij, die allebei voortdurend veranderen. Vandaar dat democratische beslissingen regelmatig bevestigd of herzien moeten worden. Een monarch symboliseert niet diversiteit en periodiciteit maar net het omgekeerde: eenheid en continuïteit – totalitaire illusies.

De monarchie is dan ook principieel in strijd met de Universele Verklaring van de rechten van de

mens (art. 1: “Alle mensen worden vrij en gelijk in waardigheid en rechten geboren”; en art. 21: “Eenieder heeft het recht om deel te nemen aan het bestuur van zijn land, rechtstreeks of door middel van vrij gekozen vertegenwoordigers. Eenieder heeft het recht om op voet van gelijkheid te worden toegelaten tot de overheidsdiensten van zijn land. De wil van het volk zal de grondslag zijn van het gezag van de overheid [...]”).

Geen macht? Lees de Grondwet!

“De koning heerst maar regeert niet”. Dit is één van de meest aangevoerde tegenargumenten ten gunste van de status-quo wanneer bezwaren van principiële aard tegen de Belgische monarchie geopperd worden. Het houdt in dat het staatshoofd geen macht zou hebben en er zich toe zou beperken in alle onschuld en heiligheid de staat te belichamen en aan het volk een droomwereld van prinsjes en prinsesjes te verstrekken, die het, onnozel als het is, broodnodig heeft. Deze paternalistische voorstelling strookt mijns inziens niet met de realiteit.

De monarchie is *grondwettelijk* betrokken bij de wetgevende macht (art. 109: “De koning bekrachtigt de wetten en kondigt ze af”; de abortuskwestie en onlangs nog bepaalde manoeuvres om het euthanasiedebat te torpederen, hebben aangetoond dat dit geen loze woorden zijn), de uitvoerende macht (de koning is hoofd van de federale executieve en speelt een doorslaggevende rol bij de regeringsvorming), en de rechterlijke macht (via de benoeming van rechters).

Naast de grondwettelijke prerogatieven beschikt de monarchie over twee soorten macht die niet door de Grondwet afgebakend en daarom des te gevaarlijker zijn: informele macht (invloed) en symbolische macht.

De koning is onschendbaar: wie door de koning ontboden wordt, mag achteraf de kroon niet ontbloten. Dit komt weer eens neer op *macht zonder verantwoordelijkheid*, en het leidt tot het rampzalige imago van de verkozenen des volks in België, en tot het cliché van de heilige, zuivere koning tegenover een incompetente of zelfs corrupte politieke klasse.

De abortuscrisis van 1990 is een schoolvoorbeeld van symbolisch machtsmisbruik. Koning Boudewijn die de abortuswet weigerde te ondertekenen, verklaarde zich vierentwintig uur lang in de onmogelijkheid te regeren, en liet toe dat de Grondwet twee keer geschonden werd, om zijn christelijk geweten én zijn troon te sparen. Het

toenmalige artikel 82 (nu 93) van de Grondwet, dat door premier Wilfried Martens werd ingeroepen, voorziet in de vaststelling van de onmogelijkheid te regeren indien de koning geestesziek of gedwongen afwezig (bv. krijgsgevangen) is. Kortom, indien de koning niet kan regeren. Dit artikel geldt (of gold tot 1 april 1990) zeker niet voor een tijdelijke onwil om te regeren. Artikel 82 bepaalt verder dat de ministers de onmogelijkheid moeten laten vaststellen, vanzelfsprekend door het medisch korps in geval van ziekte. De ministers stelden hier de onmogelijkheid zelf vast. Artikel 82 voorziet ten slotte in de onmiddellijke bijeenroeping van de Verenigde Kamers, niet om, zoals gebeurde, een ongrondwettelijke onmogelijkheid te regeren op te heffen, maar om in het regentschap te voorzien. Volgens artikel 79 (nu 90) van de Grondwet oefent de ministerraad bij overlijden van de koning diens macht uit tot aan de eedaflegging van zijn troonopvolger of van de regent. Dit artikel werd gewoonweg valselijk toegepast op de onmogelijkheid te regeren en in die zin vervalst geciteerd door premier Martens voor de Verenigde Kamers op 5 april 1990.

Ik wens hier trouwens hulde te bewijzen aan toenmalige senator Eric Gryp. Hij interpeleerde premier Martens op 19 april 1990 over de openlijke grondwetvervalsing ... en kreeg nooit een antwoord. Ik heb in dit gedeelte veelvuldig gebruik gemaakt van zijn nota's. De grondwetvervalsing zelf kan natuurlijk in de Parlementaire Handelingen nagekomen worden.

Die dubbele schending van de Grondwet hoefde eigenlijk niet. Tenzij hij helemaal incompetent was, wist Boudewijn dat de ondertekening van een wet door de koning helemaal niet betekent dat deze ermee instemt: het is een gebonden bevoegdheid en een bekrachtiging (van notariële aard) dat de wet volgens de democratische spelregels tot stand is gekomen. Maar Boudewijn wou een christelijke boodschap de wereld insturen én zijn troon behouden. Terwijl een definitieve troonsafstand de enige eerlijke oplossing was geweest. Door zijn houding discrediteerde de koning de verkozenen des volks. De abortuswet is ook een goed voorbeeld van occulte invloed van de monarchie, want het staat nu vast dat die er zonder de systematische tegenwerking van Boudewijn wel vijftien of twintig jaar vroeger was gekomen.

Sommigen hebben in die episode vooral de lafheid van de politieke klasse willen zien, terwijl het probleem veeleer van structurele aard is. Het Belgisch staatsbestel maakt de verkozenen des volks immers afhankelijk van de occulte en willekeuri-

ge macht van een staatshoofd dat ten slotte nog steeds ministers benoemt. De abortuskwestie maakte vooral duidelijk dat dit staatsbestel op een foute hypothese gebaseerd is: het staatshoofd staat niet boven de partijen. Ten laatste sinds 1990 weet iedereen die het wil weten dat de koning niet de koning van alle Belgen is.

Het verhaal kreeg zelfs een staartje, dat indien nodig aantoont dat sinds de troonsbestijging van Albert II niets veranderd is. In het zeer degelijk gedocumenteerde werk *België en zijn koningen* (door Marc van den Wijngaert et al.) lezen we met verbijstering dat het hof in 1995 (vermoedelijk met het oog op de euthanasiewet die toen in de maak was) – gelukkig tevergeefs – een nieuwe regeling in verband met de koninklijke ondertekening van wetten probeerde door te drukken. Die regeling moest het staatshoofd de mogelijkheid geven een wet “met voorbehoud” te ondertekenen, namelijk met de vermelding dat dit enkel gebeurde op grond van zijn grondwettelijke plicht. Met andere woorden: er zou vanaf nu een onderscheid worden gemaakt tussen de wetten die de persoonlijke instemming van de koning vinden en de andere. De auteurs van het boek *België en zijn koningen*, die niet van acuut republicanisme kunnen worden verdacht, concluderen dat de enige les die het paleis uit de hele abortuskwestie trok, toch wel opmerkelijk is: de Grondwet moest aan de koning worden aangepast. Terwijl in een parlementaire democratie juist het omgekeerde de enige aanvaardbare oplossing zou geweest zijn.

Informeel macht en democratie

Verder is de monarchie *informeel* verweven met de financieel-economische elite. Wie bv. weet dat het koningshuis financiële belangen in Katanga had, bekijkt de Belgische houding tegenover de Katangese secessie na de Congolese onafhankelijkheid met andere ogen. Dat die betrokkenheid niet met Boudewijn opgehouden heeft, bleek onlangs nog bij de overname van de Generale Bank door Fortis. Dit werpt natuurlijk de vraag op of het staatshoofd wel degelijk zó onafhankelijk is als steeds opnieuw beweerd wordt, en of het nationale belang (het belang niet alleen van de financiële elites maar van alle burgers) altijd wel zwaarder weegt dan andere, meer particuliere belangen.

Bovendien beschikt de monarchie op symbolisch vlak over een aanzienlijk moreel gezag, dat weliswaar ongefundeerd is (want het vloeit voort uit een erfelijke titel en niet uit eigen realisaties), maar

dat het koningshuis niettemin regelmatig probeert te doen gelden.

Voor een instelling die, in tegenstelling tot het staatshoofd van een republiek (hiermee worden vanzelfsprekend echte republieken bedoeld, niet de dictaturen die die naam dragen), niet de minste democratische legitimiteit (zie het hoofdstuk Een democratisch tekort) bezit, is dit veel, heel veel tastbare macht en invloed. En in zekere zin is dit maar het topje van de ijsberg, want de Belgische koningen hebben hun prerogatieven steeds zo breed mogelijk geïnterpreteerd en in vele gevallen zelfs overschreden.

Dat België globaal gezien democratisch functioneert, is zeker niet te danken aan het democratisch bewustzijn en aan de moraal van onze monarchie: voor Leopold I was de Grondwet veel te liberaal, Leopold II verzette zich zijn leven lang tegen algemeen stemrecht, en offerde onder het voorwendsel van beschaving (lees evangelisatie) miljoenen Afrikanen op aan zijn hebzucht, Leopold III zag er geen graten in om bij Hitlers gratie op de troon te blijven, en Boudewijn trad de Grondwet met voeten om zijn geweten (en zijn troon!) te behouden. Denken we verder aan de moord op Lumumba, of aan de regimes die met koninklijke medeplichtigheid en Belgische centen werden opgericht of gesteund in Congo, Spanje, Chili, Rwanda enz., dan wordt de droomwereld van de enen een nachmerrie voor de anderen.

Ook recentelijk is er niets veranderd: druk op justitie (in het proces tegen de “vier van Butare”), op de administratie (klooster te Opgrimbie), op een senaatscommissie (euthanasie), op de privé-sector (Fortis en vermoedelijk ook Sabena), minachting voor de burgerlijke ten voordele van kerkelijke instellingen bij prinselijke huwelijken, het feit dat koninklijke spruiten nooit naar een openbare school (toch “koninklijk atheneum” geheten!), maar systematisch naar katholieke privé-scholen gestuurd worden, zijn maar enkele voorbeelden.

Een noodzakelijk euvel?

Vele burgers zijn er zich heel goed van bewust, of voelen intuïtief aan, dat de monarchie in theorie en praktijk een democratisch tekort betekent,

maar ze beschouwen ze liever als een noodzakelijk euvel, dat ons tegen ergere kwalen moet beschermen. Maar wat zijn die ergere kwalen nu precies?

Een complex land als België heeft een scheidsrechter “boven de partijen” nodig.

Een aanstaande koning krijgt een strenge politieke opleiding en komt regelmatig in contact met binnen- en buitenlandse toppolitici. Kan zo iemand, behalve met het IQ van een plant, geen eigen politieke opvattingen ontwikkelen? En zou iemand met zoveel invloed die nooit gebruiken

om zijn eigen ideeën een duwtje te geven? De abortuscrisis en recente zaken tonen aan dat dit een schijnheilige illusie is. Iedereen weet trouwens dat het koningshuis Franstalig, zeer katholiek en zeer conservatief is, en het probleem is niet alleen dat het zo is, maar vooral dat iedereen het weet. De republiek is minder schijnheilig. Het staatshoofd hoeft er niet neutraal te zijn: hij heeft een

politieke kleur, is verantwoordelijk voor zijn daden, en kan weggestemd worden. Zoals trouwens de Belgische eerste minister, zonder dat dit ooit voor ernstige problemen zorgde.

In een Belgische republiek zou de keuze van de president voor een taalprobleem zorgen.

Het taalvermogen van ons vorstenhuis maakt (zeker wat het Nederlands, en nog meer wat het Duits betreft!) enkel nog indruk op oude katholieke Franstalige dametjes. Het koningshuis is niet neutraal. Wat hebben we eigenlijk te verliezen? Bovendien behoort de eerste minister sinds jaar en dag ook tot één van de Belgische gemeenschappen, en dat heeft tot nu toe nooit problemen opgeleverd. Je kan ook, zoals in vele landen reeds het geval is, afwisselingssystemen bedenken die de vertegenwoordiging van elke gemeenschap verzekeren.

Veel fundamenteeler lijkt mij de vraag of de presidentiële functie wel absoluut nodig is, en zo ja, welke politieke rol ze moet vervullen. Een Belgische republiek zou vermoedelijk minder op Frankrijk lijken dan op het federale Duitsland of het meertalige én federale Zwitserland.

Dat België globaal gezien democratisch functioneert, is zeker niet te danken aan het democratisch bewustzijn en aan de moraal van onze monarchie.

Een president is even duur, indien niet duurder dan een koning. Dit is natuurlijk een vrij grof argument, want alles hangt af van het type republiek waarvoor uiteindelijk geopteerd zal worden. Een "discrete" (of zelfs onbestaande) president naar Zwitsers, Tsjechisch of zelfs Duits model is zeker niet zo duur als een "monarchaal" president zoals in Frankrijk of de VS... en zeker niet zo duur als een hele koninklijke familie!

Op principieel vlak kan je hier ook opperen dat het prijskaartje van weinig belang is als het gaat om het verfijnen van onze democratie.

In België is de monarchie als bindmiddel onontbeerlijk. Zonder koning verdwijnt België.

Hoe men het ook wendt of keert, dit argument is volstrekt absurd. Het maakt van België het bindmiddel van de monarchie in plaats van omgekeerd! Ofwel klopt het niet, en dan hebben de Belgen een aantal goede redenen om samen te blijven, wat de koning overbodig maakt. Ofwel klopt het, d.w.z. dat België alleen met behulp van een feodale instelling te redden is, en wat voor zin heeft het dan nog? – de monarchie staat in dat geval in de weg van een democratisch proces.

Het Vlaams Blok is ook republikeins.

Het VB heeft het gemunt op de monarchie als Belgisch symbool, maar de partij valt de monarchie, die ook bij fascistische kiezers populair is, nooit frontaal aan. Bovendien bekeerde het VB zich tot het Oranje-royalisme door in maart 2001 een wetsvoorstel in te dienen waarmee ze de troon van België toegankelijk wil maken voor het Nederlandse koningshuis. De republiek als participatieve visie op de samenleving heeft per definitie niets te maken met het fascisme van het VB, en het feit dat het VB zich ooit valselijk republikeins verklaarde maakt niet van alle republikeinen fascist, wel integendeel. Of zijn dan alle vegetariërs nazi's omdat Hitler vegetariër was?

Bij wijze van conclusie

De Republikeinse Kring¹ ontstond op 1 januari 2000 als tegendraads burgerinitiatief na het huwelijk van Filip en Mathilde om een debat omtrent monarchie en republiek op gang te brengen. Hij telt momenteel zo'n 200 leden uit heel België en probeert juist de burgers te sensibiliseren voor de gevaren van de antipolitiek. Elk jaar in november (n.a.v. het koningsfeest) wordt het door bekende en onbekende burgers ondertekende manifest "Oproep tot mondig burgerschap – waarom wij republikeinen zijn" opnieuw aan de

pers voorgesteld, voorzien van nieuwe ondertekeningen. Dit is een stap naar de erkenning van het democratisch republikeins gedachtegoed in België.

Op het paleis is ondertussen het bewustzijn gegroeid dat de F&M-operatie soms een averechts effect heeft gehad. De wind is aan het keren, en zowel de politieke wereld als het hof zijn voorzichtig geworden: een kroonprinses werd in een vrijzinnig ziekenhuis geboren en privé gedoopt, er was in het parlement sprake van een afslanking van de koninklijke bevoegdheden tot een protocolaire functie naar Zweeds model, en de beslissing van de KULeuven om de kroonprins een eredoctoraat toe te kennen werd algemeen met een schaterlach onthaald!

De monarchie is antipolitiek. Door haar politieke rol in de schaduw te spelen en via oppervlakkige manifestaties de aandacht van de bevolking af te leiden van het ware politieke gebeuren, draagt ze bij tot een vorm van fascisering van de samenleving, waarbij de openbare politiek tot een show gereduceerd wordt en de ware ideologische agenda voor het volk verborgen blijft. België is berucht om de ziekte die cliëntelisme heet. De beste politieke expressie ervan blijft de occulte macht van de monarchie.

NOOT:

1. Republikeinse Kring (CRK vzw), PB 97, 1030 Brussel 3; www.crk.be